

Βιβλιοκριτική

Αναφορά σε μιά αξιόλογη συμβολή στην ψυχολογική σκέψη

Τον Μάρτιο του 1984 εκδόθηκε και κυκλοφόρησε στο Παρίσι το βιβλίο του Ν. Νικολαΐδη, ψυχιάτρου και ψυχαναλυτού με τίτλο «Αναπαράσταση-ψυχαναλυτικό δοκίμιο». Ένα βιβλίο που αναμφισβήτητα είναι μιά σημαντική συμβολή στην ψυχαναλυτική βιβλιογραφία τόσο για την συστηματική προσέγγιση του θέματος που πραγματεύεται, όσο και για την πρωτοτυπία της σκέψης.

Στην οπτική της ψυχανάλυσεως η αναπαράσταση είναι ένα θέμα εύφορο, αλλά πολύπλοκο, γιατί αναφέρεται σε στοιχείο που εκπροσωπεί στον ψυχισμό την ορμή. Η συγκρότησή της είναι το αποτέλεσμα της εκλεκτικής εγγραφής ως μνημονικών ιχνών ορισμένων αντιληπτικών δεδομένων που έγιναν αντικείμενο ενορημητικών καθέξεων και της επανεπενδύσεως των ιχνών αυτών από την ενέργεια του ψυχισμού.

Ο Ν. Νικολαΐδης με την πυκνότητα της σκέψης του και την διαπλοκή των απόψεων από τις οποίες επιχειρεί την προσπέλαση του θέματος, σίγουρα δεν διευκολύνει τον αναγνώστη. Του κρατάει όμως αδιάπτωτο το ενδιαφέρον με αναφορές σε πολλαπλούς συντακτικούς άξονες.

Στον άξονα της διαχρονίας, παρακολουθεί την πορεία του ψυχισμού στην ανάπτυξη των εικονικών και παραστατικών του δυνατοτήτων: από τον χρόνο της ελλείψεως αναπαραστάσεων έως την δόμηση των νοητικών συμβόλων που αντικαθιστούν τα αντικείμενα στην απουσία τους, αποδεσμεύοντας ταυτόχρονα το άτομο από το πράγμα.

Από την παρουσία ε.ός αντικειμένου αναφοράς, δηλ. ενός αντικειμένου (με την ψυχαναλυτική έννοια του όρου) που «υπάρχει» για το υποκείμενο ως αναγκαίο για την επιβίωσή του, στην αρχή της ζωής, αλλά που δεν έχει ακόμη νόημα και ονομασία, έως την υποκατάστασή του από την σειρά των συμβόλων με τα οποία το αντικείμενο μπορεί να σημανθεί.

Από την εικόνα, πρώτο στοιχείο της αναπαραστάσεως, μέχρι την διαμόρφωση του πολυσήμαντου λόγου που ελευθερώνει την έννοια από την συγκεκριμένη ει-

κόνα μέσω της κορωνίδος συμβόλων που είναι η λέξη.

Από την σχέση σώμα προς σώμα, πρώτη σχέση μητέρας-παιδιού, σχέση καθορισμένη από την έλξη και την αντανάκλαση του ομοίου έως τις διεργασίες της αφηρημένης σκέψεως. Η παρέμβαση της αναπαραστάσεως στην συμμετρική επικοινωνία μητέρας-παιδιού ανοίγει τον δρόμο για την χρήση της μεταφοράς και για την εγκατάσταση των αλυσίδων της συμβολικής σκέψεως. Η εικόνα του πράγματος παύει να δεσμεύει ή να καθηλώνει, όπως π.χ συμβαίνει στην σκέψη του ψυχωτικού, αλλά παραμένει το έρεισμα των μεταφορικών και μετωνυμικών κινήσεων του ψυχικού οργάνου.

Στον άξονα της συγχρονίας εγγράφονται πολλά ερωτήματα στα οποία ο συγγραφέας προσπαθεί να δώσει απαντήσεις, ερωτήματα που αφορούν τις σχέσεις που κάθε άτομο αποκαθιστά ανάμεσα στην εσωτερική και στην εξωτερική του πραγματικότητα, αλλά και ανάμεσα στις εσωτερικές συνθέτουςες της ταυτότητάς του ως υποκείμενου που σκέπτεται και που επικοινωνεί.

Πως λειτουργεί η γλώσσα και μάλιστα η μητρική γλώσσα στην δόμηση του ψυχισμού; Η αναφορά στο χειρόγραφο του L. Wolfson «Ο σχιζοφρενής και οι γλώσσες» επιτρέπει στον Ν. Νικολαΐδη να δείξει την λειτουργικότητα της μητρικής γλώσσας ως στοιχείου ενώσεως-διαχωρισμού, αλλά και ως στοιχείου που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να παρεμποδίσει την αυτονόμηση της σκέψεως, όταν η θέση του συμβολικού σημαίνοντος κατέχεται από φαντασιωσικές εικόνες, δηλ. φαντασιωσικές σκηνές. Το παραλήρημα και οι ψευδαισθήσεις, τρόποι επικοινωνίας που κρατούνται από την εικόνα, στερούνται του μεταφορομετωνυμικού περιθωρίου: συνεπώς και των περιθωρίων διευθετήσεως σχέσεων που παρέχει ο συμβολισμός της γλώσσας με την χρήση παραστάσεων λέξεων και όχι παραστάσεων πραγμάτων.

Η λέξη, σύμβολο κατ'εξοχήν αποκαθαρμένο από κάθε εικονική αναφορά, εμπεριέχει δύναμη, όπως κάθε σύμβολο, την αμφιβολία εν σχέσει προς το πράγμα. Αν παριστούσε και επικάλυπτε επακριβώς το συμβολιζόμενο, δεν θάταν πιά υποκατάστατό του: θάταν αυτό τούτο το πράγμα, περιορίζοντας ασφυκτικά τούς ορίζοντες των φαντασιώσεων, της σκέψεως και του λόγου.

Η προβληματική της επικοινωνίας και της γλώσσας συνδέεται άμεσα με την προβληματική της γραφής που μπορεί να θεωρηθεί σαν σάρκα, σαν σωματικό πρότυπο της γλώσσας, αλλά και σαν δείκτης του επιπέδου στο οποίο μια γλώσσα λειτουργεί. Ο Ν. Νικολαΐδης σημειώνει την εξέλιξη των ανθρωπίνων γλωσσών από μορφές πρώιμες, αυτές που έχουν στενότερη εξάρτηση από τους πρωτογενείς μηχανισμούς ως εκείνες που δηλώνουν με την αφαιρετική αλφαβητική σύσταση τον δεσμό τους με τους δευτερογενείς μηχανισμούς της σκέψεως: ιερογλυφική γραφή που αναπαράγει άμεσα την μορφή· συλλαβικές γραφές που δηλώνουν ήδη αφαίρεση ως προς την εικόνα, αλλά στοχεύουν ακόμη την απευθείας αναγνώριση του πράγματος· γραφή που πλάθεται γύρω από το αλφάβητο με καθαρά πιά συμβολικό διάμεσο.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι σκέψεις που διατυπώνονται στο κεφ. 12. Αφορούν την απουσία γραφής κατά την γεωμετρική περίοδο και στην αναπλήρωση της γραφής από την τέχνη.

Άλλη θεματική που αγγίζει όχι μόνο τον κύκλο των ψυχαναλυτών, αλλά και όσους μελετούν τα ελληνικά πράγματα, είναι οι αναλογίες που επισημαίνει ο συγγραφέας μεταξύ της ψυχοσεξουαλικής αναπτύξεως του ατόμου και των μυθολογικών θεογονιών.

Τέλος στον άξονα της θεραπευτικής, το ψυχαναλυτικό διάβημα του Ν. Νικολαΐδη παρακολουθεί τις ταλαντεύσεις των περιπτώσεων που παρουσιάζει, ως προς τις κινήσεις αποσυμβολοποιήσεως και επανασυμβολισμού. Ο λόγος του ψυχαναλυτού κινητοποιεί διεργασίες συνδέσεων που έχουν παρεμποδισθεί ή διακοπεί λόγω του αποκλεισμού ορισμένων σημαίνοντων από την ψυχική ζωή του αναλυομένου. Η επανεισαγωγή των αποκλεισμένων στην ψυχική ζωή ή/και η αποδέσμευση απωθημένων παραστάσεων, ελευθερώνουν την επιθυμία από τον ψυχαναγκασμό της επαναλήψεως και αποδίδουν στις ενορημητικές κινήσεις όλο τον ενεργειακό τους δυναμισμό.

Και εδώ συναντάει κανείς το σημαντικότερο ίσως στοιχείο του βιβλίου του Ν. Νικολαΐδη, αφού αφήνει τον αναγνώστη του με την επιθυμία να πάει πιά πέρα από το σημείο στο οποίο το αποχωρίζεται.

Άννα Ποταμιάνου
Ιούνιος 1985